

PLEASE, PRESS “SAVE”

(Слободан Владушић: *Ми, избрисани, Лагуна, Београд, 2013*)

Од мејла, компјутера и сурфовања преко даунлодовања, четовања, фајерволова, џи-мејлова, атачовања, конектовања, линкова, форвардовања, копи-пејстова, поп-апова, скрин-сејвера до USB-ова, HTTP-ова, URL-ова, JPEG-ова, ZIP-ова и још много чега.

Сасвим нови језик. Кажу да је језик биће. Биће народа, биће појединца – биће, суштина. Бића насељавају свет. Бића чине, граде свет. Виртуелни свет. Међутим, много пре компјутерског виртуелног света, књижевност је градила измишљене, паралелне светове. Много векова пре научних открића, пре појаве компјутера, стварала је универзуме, микрокосмосе у којима је све било могуће. Књижевност је уметност речи, уметност језика и као таква развијала се упоредо са њим. Нови језик тражи и нову књижевност, нови читаоци диктирају нови читалачки кôд. А нови писци спасавају књигу. Исто као што је невероватни темпо технолошких достигнућа иницирао жанр научне фантастике у двадесетом веку, тако рапидни скокови у рачунарској технологији рађају нови тип хипертекстуалне књижевности у овом.¹ У корак са временом, у сусрет са захтевним читаоцем. Чини се да је Борхесова Вавилонска библиотека постала Гејтсова виртуелна мрежа. Са једном малом разликом – у библиотеку су уврштени одабрани, интернет прима свакога. Књижевност поседује етичку и естетску категорију, а од овековечења на мрежи вас дели неколико тактилних покрета на тастатури рачунара и наредба ENTER („уђите“). Свако може ући и свако може бити. Свако може да прича, да говори, да дела, да чини, да ствара, да живи. Да траје.

У доба када вас од незнања и неупућености дели само један клик мишем, питање је сада обрнуто: не како постојите у реалном свету, него да ли постојите ако вас нема у виртуелном свету. Као и компјутер, људски мозак има ограничену моћ складиштења података – мора понекад да се очисти како би уступио место новим информацијама. Питање је шта „чистимо“, а шта чувамо у овом убрзаном темпу време-је-новац, стресног, потрошачког друштва. Сме ли овај грч егзистенције да дозволи „чишћење“ великих класика, заборављање оскрнављених или порушених задужбина, запостављање породичног насиља у комшилуку, „дилитовање“ људских трагедија, занемаривање међуљудских односа, лепе речи, погледа...? Аутор романа *Ми, избрисани* је сâм демистификовао иницијални порив за настанак дела: надгробна плоча на јеврејском гробљу у Прагу. Али не само то – заинтригирала га је чињеница да о том покојнику не посто-

¹ И то много шире него што је пре неколико година Гвозден Ерор писао о том феномену (види: Гвозден Ерор, „Књижевни хипертекст у видокругу компаратистике?“, у: *Свеске: часопис за књижевност, уметност и културу*, год. 18, бр. 82 /окт. 2006/, Панчево, 2006, стр. 65-74).

ји ниједан податак на интернету. Ако вас нема на интернету – нисте ни постојали. Но, књижевност је уточиште од заборављавања. Слободан Владушић је на једној књижевној вечери рекао, парафразирају, да је магија књижевности да колективне успомене претвара у личне и обрнуто. Зато је његов главни лик у роману једини који се разликује – једини који осећа (болестан је, неиспаван, тресе га грозница, хладно му је, топло му је поред радијатора, гади се неких сајтова, брине се за дечака из суседства), посматра, шета (!), чита, сећа се.

Па ипак, виртуелни свет је неизбежан и неизоставан део свакодневног живота ликова у роману. Сва формална обележја овог дела су подређена том принципу: хипертекстуална композиција, где ће одељци означени као DLC (*downloadable content*) читаоцу накнадно понудити надоградњу основног текста. Затим, аутопоетичко одређење романа „видео-игра“ или „сајбер-роман“. Најважније, мимикрија компјутерског модела комуницирања огледа се не само у лексици романа, већ и у основном заплету у ком главни лик започиње детективску потрагу на основу поста непознате особе на фејсбук профилу. Даље, у прилог језику, осликава се проседе безличних, подацима натрпаних фуснота које неодољиво подсећају на рор-уп рекламе, искачуће линкове и досадне огласе који узнемиравају вашу потрагу на претраживачима мреже. Но, да ли се иза тих блогова, постова, друштвених мрежа, четова и форума, крије реалност саткана од живих људских судбина, опипљивих патњи, опредељених несрећа, заборављених жртава, заташканих злочина – пита се једино наратор, односно једини лик који започиње потрагу, једини којег још може да дирне туђа несрећа, неправда.

Сиви топоними Суботице, зјапећих зграда, напуштених паркова, обезличена лица, силиконске барбике, дезилузионисана омладина, бескрупулозни тајкуни представљају песимистички колаж конзумерске свакидашњице визуелно дочаране у роману помоћу исечака реклама, билборда, рачуна, екрана телевизора, рачунара или мобилних телефона. Друштвени и културни елементи не постоје или су сведени на пропаганду – једну серију, једну виртуелну игрицу, једну песму, један одевни предмет или детаљ, једну марку аутомобила. Тај стварни свет је скоро па пресликан у виртуелни у ком су сви насмејани и леви. Оно што је изгледало као научна фантастика у спомињаном филму *Метрополис* или рецимо, *Еквилибријум* из 2002. у ком становништво редовно узима пилулу да не би почело да осећа; или пак, Замјатиновом роману из 1921. *Ми* (парадигма наслова је случајна, тврди Владушић), где се инспирација сматра „чудним обликом епилепсије“,² или на пример, у Орвеловој *1984*, очигледно више није научна фантастика него стварност. Сматрам да је управо и у томе вредност Владушићевог дела – што то није књижевна фантастика већ реалност која нас неосетно обавија и која се одвија у тренутку док читате ове редове. Што књиге умиру због света инстант забаве; што се језик осипа науштрб смајлића, LOL-ова и осталих скраћеница; што се велике приче „чисте“ из сећања услед бомбардовања рекламама, производима; што је култура сатерана у два телевизијска програма наспрам осталих 46 канала кратко-трајног заборављавања. Људски мозак нема бек-ап програм, нема паузирања, нема премо-тавања. Само живот који неумитно протиче док смо уроњени у екран свог малог света.

² Yevgeny Zamyatin, *We*, Vintage publishing company, Oxford, 2007, стр. 17. (Превод Д. Б.)

У свету Владушићевог романа, у којем се комуницира преко порука на мобилном телефону, постављањем постова на фејсбук странице; у ком се „пије пиће“ и дружи у сајбер-простору; у ком се до Токија и Париза путује кликом миша; где се одлази у дуге, самотне шетње по виртуелним улицама, књижевност привидно има унижено место. Наиме, млади писци преживљавају пишући за друге на страном језику по инстант-рецептима диктираним за „лакше варење“; млади интелектуалци користе своју језичку умешност да би „оплеменили“ порно-клипове. Па ипак, међу тим *йониженима* и *увређенима* блесне искра лепоте: *Ариљски анђео* Бранка Миљковића, стихови Ивана В. Лалића, одломак из есеја Валтера Бењамина, али и дирљиви комплимент младића стидљиво упућен девојци: „Имаш лепу интонацију гласа.“ Узгред, нешто што не може те доживети у виртуелном свету.

За освешћеног човека какав је наратор романа, бивши студент књижевности, виртуелни свет не мора да буде „зао господар“ већ „добар слуга“. Он је једини који виртуелност ставља у службу реалности не би ли исправио неправду, односно вратио равнотежу. Путовање ка истини је као и читање добре књиге. За њега се светови не мешају него допуњују. Као и Миљковићев анђео, и он са фењером у руци трага у овом или оном свету за истином, односно спасењем људског рода. Једини он не допушта да се нешто не заборави, не пренебрегне, не „избрише“. Дубока хуманистичка порука, али и упозорење, импрегнирано великом ауторовом ерудицијом, може се врло лако превидети са рецепцијске тачке гледишта, али за пажљивог читаоца књижевност, па и уопште уметност, увек ће однети победу. Књижевност не брише, књижевност памти. Виртуелни свет затомљује савест, књижевност је покреће.

Једна занимљива сцена налази се при крају романа у којој главни лик среће мистериозног професора који сакупља старе, туђе књиге и хард-дискове отишавших људи. У професоровој Нојевој барци, „а некада и Хароновој“ тако су каталoшки побројана следећа дела: „неколико примерака *Дана шестіої, Ойкровоєња* и *Људи іоворе*. Неколико примерака *Лирских круіова*. Има и *Сірасну меру* и *Чеіири канона*. *Усіравну земљу* и *Нейочин іоље*. Прва издања *Дневника о Чарнојевіћу* и *Лирике Иііаке*. *Сећања* и најбољи роман истог аутора. *Проклеіу авліју*. *Пешчаник*, неколико издања, као и сотију *Како уіокојііи ваміира*. *Оісаду цркве Свеііої Сіаса* као и оба *Жііііја Свеііої Саве*. Поред тога: Манов *Чаробни бреї*, Дарелов *Александријски кварііейі*, Мелвилов *Моби Дик*. *Злочин и казну* и *Карамазове*“. Вас молим да сачувате ову.